

Інструментальна психодидактика

**ЕКСПЕРТНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЯКОСТІ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОГО
ПІДРУЧНИКА ЯК ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА
НАВЧАЛЬНО-КНИЖКОВОГО КОМПЛЕКСУ***

Галина ПРНЯК

Copyright © 2012

Актуальність дослідження. В умовах сучасної науково-технічної революції та пост-індустріальної формації суспільного постає проблема підготовки людини до безперервної самоосвіти, а відтак зростає значення навчальних книг. Саме читання, за Н.В. Чепелевою, є одним із провідних каналів самостійного набуття знань, розвитку та саморозвитку особистості, центральною ланкою самоосвітньої діяльності [7, с. 5]. Водночас нині, простежується тенденція до збільшення на освітньому ринку кількості низькопробної навчальної літератури. Цей факт пояснюється тим, що більшість авторів створюють навчально-методичний інструментарій на підґрунті свого стихійно-емпіричного досвіду, а не на сучасних теоретико-методологічних засадах, що примітивізує цю суспільно важливу ділянку роботи до кустарного рівня. Саме тому об'єктивне експертно-психологічне дослідження якості навчальних підручників набуває виняткової загальноосвітньої та соціальної вагомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Серед багатьох теоретичних досліджень, науково-проектних розвідок і методичних експериментів, що присвячені аналізованій проблематиці, треба виокремити наступні: функціональний підхід до оцінювання підручників (В.Г. Бейлінсон, Д.Д. Зуєв), методика оцінювання якості навчальних книг (М.І. Тупальський), оцінювання підручників формулами складності тексту (Я.А. Мікк), методи перевірки якості шкільної літератури (В.О. Буров, О.Я. Савченко), методи дослідження ефективності апарату орієнтування навчальних книг (Л.М. Алексашкіна, Н.К. Боголюбова), поліграфічні та емоційно-естетичні критерії оцінювання графіко-ілюстративного ком-

понента (Г.М. Донской, В.І. Ривчін), методики оцінювання гігієнічності підручника (Н.М. Попова), визначення ефективності читачької діяльності студентів (Н.В. Чепелева), принципи, критерії, параметри і показники експертної діяльності у сфері інноваційного підручникотворення (А.В. Фурман, А.Н. Гірняк) та ін. Однак, незважаючи на великий масив досліджень у царині теорії і практики психологічної експертизи підручників нового покоління, все ж є підстави констатувати недостатнє науково-проектне розв'язання піднятої проблематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Система вітчизняного книговидавництва нині гостро відчуває брак такої експертної методики комплексного оцінювання якості підручників, котра була б інваріантною і дозволяла системно визначати повноту виконання вимог базових принципів їх проектування, а також критеріальну відповідність основних параметрів і сутнісних ознак змісту та структури сучасних підручників еталонному взірцю-моделі інноваційної навчальної книжки. Водночас для мінімізації впливу суб'єктивних суджень у процесі експертного оцінювання підручників перевагу слід надавати тим методам, котрі даватимуть змогу однозначно відображати досліджувані показники у кількісних величинах. Отож одержані під час експертизи єдині індекси якості навчальних книг достовірно вказуватимуть на імовірну ефективність застосування останніх у навчальному процесі ВНЗ.

Мета статті – розкрити суть експертної системи оцінювання інноваційних навчальних книг у гармонійному взаємодоповненні її теоретико-методологічного, технологічно-проце-

* Дослідження здійснене в рамках держбюджетної науково-дослідної роботи: “Психолого-дидактичне проектування змісту та структури навчально-книжкових комплексів для студентів вищих навчальних закладів” (державний реєстраційний номер 0111U000597), що виконується на основі наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30.11.2010 р. № 1177.

дурного, інструментально-засобового і досвідно-експериментального аспектів, а також апробувати основні її етапи на прикладі оцінювання якості новостворених рукописів модульно-розвивальних підручників (МРП).

Сутнісний зміст і виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Експертиза (лат. *expertus* – досвідчений) – це метод дослідження, що передбачає поглиблене вивчення фахівцем із конкретної галузі певних питань з метою надання відповідних висновків чи оцінок. При цьому *експертна оцінка* розглядається як обґрунтоване судження, висловлене в кількісній і (чи) якісній формах незалежними експертами щодо процесів, явищ чи інших об'єктів, котрі не піддаються безпосередньому формалізованому вимірюванню. Відтак *психологічну експертизу МРП* розуміємо як алгоритмізоване фахове (зазвичай колективне) з'ясування міри дотримання психологічних принципів, норм та правил проектування його макрокомпонентів (змісту та структури) задля вироблення відповідних висновків, кількісного або (і) порядкового оцінювання. Саме на основі експертних висновків стосовно якості рукописів МРП здійснюється підсумкове оцінювання та сертифікація останніх, а також вносяться пропозиції щодо їх подальшого вдосконалення [4, с. 21, 23].

Найвагомішим аспектом розробки експертної системи є відбір об'єктивних індикаторів-характеристик чи *параметрів* підручників для ВНЗ. При цьому вслід за В.П. Казміренком, розглядаємо параметри як “комплексні чи одиничні характеристики, які, з одного боку, є властивостями пізнавальної реальності, а з другого – можуть використовуватися як змінні її вимірювання” [за 1, с. 153]. Не менш важливими інструментами для експерта є *критерії оцінювання* (мірило оцінки) і *показники якості* (характеристики підручника, що підлягають оцінюванню). Відповідно до змісту поняття “якість” за критерій її оцінки беремо відповідність. Тоді рівень якості визначатиметься мірою відповідності макроструктурних компонентів МРП вимогам основних принципів його психодуховного проектування.

Зазначимо, що МРП розроблений на альтернативному теоретико-методологічному підґрунті й ефективно функціонуватиме лише як структурний елемент адекватної для нього (“материнської”) освітньої системи, котра

власне і задає параметри окремого типу підручника. Отож механічне застосування чужорідного експертного інструментарію не дасть позитивного результату. Саме тому нами застосована розроблена А.В. Фурманом і вдосконалена А.Н. Гірняком поправними коефіцієнтами *система експертного оцінювання якості інноваційних МРП* [5, с. 102, 107]. Технологічно-процедурні аспекти останньої теоретично осмислені, методологічно аргументовані та експериментально перевірені на достовірність у практиці МРСН.

На *початковому етапі* визначення якості МРП його авторам пропонується здійснити *самоекспертизу* у формі тестових завдань [див. 6, с. 280], що дає змогу рефлексувати концепцію створення підручника, його тип та функції, окреслити шляхи оптимізації змісту навчальної книги, а також цілісно досягнути методологічну схему розгортання в ній закладеного соціокультурного досвіду.

На *другому етапі* перевірки МРП підлягає об'єктивному аналізу, котрий здійснюється групою незалежних експертів-фахівців (учених, методистів, викладачів) за встановленою процедурою. З цією метою розроблена багатопараметрична таблиця-анкета (*табл. 1*), що містить шкалу оцінювання в балах та у підсумку вказує на відповідність чи невідповідність змісту, структури, оформлення підручника вимогам чотирьох загальноосвітніх принципів (ментальності, духовності, розвитковості, модульності), котрі, своєю чергою, диференціюються на дванадцять похідних [див. 5, с. 51]. Останні містять у собі параметри якості текстового, графіко-ілюстративного компонентів МРП і його структури. Процедура змістового наповнення обстоюваних принципів здійснювалася поетапно у дедуктивній послідовності: на першому етапі визначалася *змістова сутність* (СЗ) принципу, тобто його квінтесенція, фундаментальне спрямування; на другому – давалася *загальна характеристика* (ЗХ), а відтак окреслювалося нормативне поле конструктивного застосування принципу; на третьому – формулювалися *нормативні вимоги* (НВ), дотримання яких забезпечує досягнення прогнозованих результатів. Зазначені базові параметри й слугують експертними критеріями розпізнавання, аналізування та оцінювання.

Таблиця психодидактичної експертизи якості МРП фіксує *аргументаційний матеріал* щодо повноти виконання (середні і високі бали) чи невиконання (низькі та мінімальні

Таблиця 1

Результати психолого-дидактичної експертизи рукопису МРП
“Методологія наукових досліджень” розробленого професором А.В.Фурманом (початок)

Принципи проектування змісту і структури МРП	Параметри оцінювання	Примітки та зауваження щодо повноти виконання (+) чи невиконання (-) критеріальних вимог	Бали	
I. Ментальності	Історичності	СЗ	Зміст МРП мінімально базується на підвалинах вивчення історії України, народних традицій, національного характеру (-)	1
		ЗХ	МРП недостатньо відображає історичний поступ українського народу і логіку добування кращими представниками нації соціокультурного досвіду в загальному контексті розвитку людства (-)	1
		НВ 1.1	Освітня інформація МРП лише частково сприяє досягненню студентом чітко визначених, зрозумілих та особисто прийнятних для нього вітакультурних цілей навчання на тлі сучасних здобутків державо- і суспільство творення (+)	3
		НВ 1.2	Інформація недостатньо спонукає до смислового занурення особистості у зафіксований фрагмент соціокультурного досвіду нації, та в актуалізовані пласти її власного життєвого досвіду (-)	2
		НВ 1.3	Мінімально враховує чинники національної ментальності (спосіб мислення, світовідчуття, настановлення, переживання тощо) (-)	1
		Всього балів (max 25)		
	Рефлексивності	СЗ	Мало сприяє самоусвідомленню своєї національної ідентичності, етнічної своєрідності і вивченню власного родинного кореня (-)	1
		ЗХ	Соціально-культурно-психологічний зміст утримує різноаспектний культурознавчий матеріал рефлексивного спрямування (+)	3
		НВ 2.1	Сприяє глибокому розумінню віддалених, середніх й актуальних перспектив оволодіння соціокультурним досвідом у навчанні (+)	4
		НВ 2.2	МРП реалізує повний функціональний цикл модульно-розвивального процесу та фіксує сутнісний зміст освітньої діяльності студентів на кожному занятті у формі девізу-заклику (+)	5
		НВ 2.3	Зміст МРП дає змогу студенту, спираючись на вказівки та інструкції, рефлексувати мотиви своєї поведінки, цілі діяльності (+) і лише частково осягнути умови й наслідки ефективного учіння (-)	3
		Всього балів (max 25)		
	Адекватності	СЗ	Містить гармонію наукових знань, навчальних умінь, соціальних норм і духовних цінностей та прийнятну форму їх презентації (+)	3
		ЗХ	Змістове наповнення МРП недостатньо плекає вищі національні почуття юні, не стимулює вияв їхньої української вдачі (-)	1
		НВ 3.1	МРП фіксує у мінімізованому і структурно компактному вигляді фрагмент соціально-культурно-психологічного досвіду та пояснює імовірні способи і рівні освітньої діяльності студента (+)	5
		НВ 3.2	Проблемно-модульна організація змісту і структури МРП дає змогу студенту обирати різні стратегії, тактики, методи і прийоми активної взаємодії з полікодованим освітнім текстом (+)	3
		НВ 3.3	У процесі роботи з текстом студент може одержати крім ґрунтовного консультування, ще й індивідуальну допомогу викладача, а також допоміжних засобів навчання (ОПСС, словник тощо) (+)	4
		Всього балів (max 25)		
Разом балів (max 75)			40	

Таблиця 1

Результати психолого-дидактичної експертизи рукопису МРП
“Методологія наукових досліджень” розробленого професором А.В.Фурманом
(продовження)

Принципи проектування змісту і структури МРП	Параметри оцінювання	Примітки та зауваження щодо повноти виконання (+) чи невиконання (-) критеріальних вимог	Бали	
II. Духовності	Гуманності	СЗ	МРП лише частково забезпечує інтенсивну внутрішню роботу студента над власною гуманною подобою (-), однак достатньо реалізує його емоційно-когнітивні і духовно-вольові резерви (+)	3
		ЗХ	МРП стимулює емоційно-когнітивну післядію його моделей та схем, плекає межові переживання творчих злетів і спричинює духовно-естетичне збагачення психічного світу Я особи (+)	5
		НВ 4.1	Дає змогу студентів користуватися методами самоуправління, сприяє поширенню освітніх та етнонаціональних канонів (+)	3
		НВ 4.2	МРП утримує таку систему ідей, оцінок, законів, категорій, кодексів, переконань тощо, яка переживається кожним наступником як власна драма пошуку істини, ідеалу, гармонії (+)	3
		НВ 4.3	Мінімально сприяє багатоваріантному проживанню студентом поданого вітакультурного досвіду в актах внутрішнього прозріння, творчості, вірування, любові (-)	2
		Всього балів (max 25)		
	Доступності	СЗ	Зміст і структура МРП когнітивно посильні (+), однак не завжди особисто прийнятні для осіб юнацької вікової категорії (-)	3
		ЗХ	МРП має адаптивно-креативне спрямування, тобто передбачає кількоступеневу систему пристосування змісту до вікових та індивідуальних особливостей кожного студента (+)	3
		НВ 5.1	Логіка побудови змісту і структури МРП ставить студента у позицію пошукувача особисто жаданих знань, норм і цінностей (+)	4
		НВ 5.2	Задля індивідуалізації змісту навчання у структурі МРП частково застосовані оперативні і перспективні, об'єктивні та емпіричні засоби діагностики того, наскільки ефективно відбувається взаємодія з ним студента (+)	4
		НВ 5.3	Дидактично доступним і ментально прийнятними є темп роботи (до 5 сторінок на заняття) і методи організації матеріалу (+)	4
		Всього балів (max 25)		
	Причетності	СЗ	МРП фіксує достатній обсяг таких знань, умінь, норм і цінностей, що є ситуативно зрозумілими і внутрішньо прийнятними для ментального досвіду студента, його інтересів і прагнень (+)	3
		ЗХ	Студенти мають часткову змогу видозмінювати, доповнювати та збагачувати пропонувані їм сторінки МРП (+)	4
		НВ 6.1	Зміст підручника майже не висвітлює найвизначніші здобутки національної культури та мінімально відображає канонізовані святині і вартості українського народу (-)	1
		НВ 6.2	Текстовий і позатекстовий компоненти МРП не насичені інформацією регіонального, місцевого і родинного значення щодо традицій і культурного поступу одноземців; не викликає у студентів почуття причетності до долі етносу, громади, родини (-)	0
НВ 6.3		До МРП мінімально входять завдання і задачі, що розвивають самопричетність і власну відповідальність студента за слова, вчинки, почуття, думки і психодуховні стани (-)	2	
Всього балів (max 25)			10	
Разом балів (max 75)			44	

Таблиця 1

*Результати психолого-дидактичної експертизи рукопису МРП
“Методологія наукових досліджень” розробленого професором А.В.Фурманом
(продовдження)*

Принципи проектування змісту і структури МРП	Параметри оцінювання	Примітки та зауваження щодо повноти виконання (+) чи невиконання (-) критеріальних вимог	Бали	
III. Розвитковості	Змістовності	СЗ	МРП забезпечує послідовне функціонування проблемних, регуляційних і частково морально-етичних, психодуховних ситуацій (+)	4
		ЗХ	МРП створюється із взаємодоповнення таких сфер культурно-психологічного змісту: зміст навчального курсу, зміст розвивальної взаємодії, зміст саморозвитку особистості студента (+)	4
		НВ 7.1	Містить дидактично адаптовану, логічно завершену, відкриту систему категорій і понять, що об'єднує науковий, досвідний та особистий аспекти освоєння навчального курсу (+)	5
		НВ 7.2	Зміст подається у вигляді системи моделей (теоретичних і практичних, структурних і функціональних, символічних і графічних тощо) котрими студент постійно розуміннево оперує (+)	5
		НВ 7.3	МРП хвибує значним дисбалансом мисленнево-теоретичних, нормативно-практичних, ціннісно-естетичних і духовно-креативних завдань які має виконувати наступник (-)	2
		Всього балів (max 25)		
	Формовідповідності	СЗ	Форми розвивальної взаємодії спрямовуються на дослідження проблемно-діалогічних ситуацій пізнавального, нормотворчого, ціннісно-естетичного і духовно-креативного характеру (+)	3
		ЗХ	У МРП переважають теоретичні моделі, методологеми, мислехеми і термінологічні ряди, що потребують проблемно-світоглядного осмислення власного Я та навколишнього світу (+)	5
		НВ 8.1	Студент використовуючи рекомендації МРП, створює елементи власної програми майбутньої освітньої діяльності (+)	3
		НВ 8.2	МРП спричинює сукупність проблемно-діалогічних форм (задача і запитання, проблема й діалог, гіпотеза і дискусія тощо) (+), однак недостатньо актуалізує зовнішній і внутрішній діалоги на рівні реплік, смислових позицій, логік, ролей, осіб, груп (-)	3
		НВ 8.3	Перевага надається міждисциплінарним формам викладу знань і закладаються можливості перенесення набутого вітакультурного досвіду з однієї сфери суспільної практики в іншу (+)	3
		Всього балів (max 25)		
	Динамічності	СЗ	Кожна сторінка МРП проектується як текстова проблемно-діалогічна ситуація відповідно до вимог модульної організації змісту та з використанням різних засобів фіксації інформації (+)	4
		ЗХ	Архітектоніка МРП визначається змістовим модулем (+), однак мало фіксує контурів (символів) життєвих ситуацій, котрі студенти уявляють та описують, спираючись на власний досвід (-)	2
		НВ 9.1	Освітній зміст не подається на різних рівнях проблемності і з використанням спрощених, або ускладнених кодів, моделей чи матриць, а відтак майже не реалізує диференційний підхід (-)	1
		НВ 9.2	Сторінки МРП можуть видозмінюватися чи доповнюватися як викладачем, так і студентом під час навчання (+)	4
НВ 9.3		Студент має змогу використовувати МРП у проєктивній наступності з іншими психодидактичними засобами навчання (+)	5	
Всього балів (max 25)			16	
Разом балів (max 75)			53	

Таблиця 1

Результати психолого-дидактичної експертизи рукопису МРП
“Методологія наукових досліджень” розробленого професором А.В.Фурманом
(закінчення)

Принципи проектування змісту і структури МРП	Параметри оцінювання	Примітки та зауваження щодо повноти виконання (+) чи невиконання (-) критеріальних вимог	Бали	
IV. Модульність	Метасистемності	СЗ	МРП постає як цілісний змістовий модуль, тобто метасистема знань, умінь, норм, цінностей і частково психодуховних форм (+)	4
		ЗХ	Підручник як набір семантично-знаково-графічних систем, що набувають взаємозалежного функціонування, розвитку і саморегуляції у контексті перебігу модульно-розвивального циклу (+)	5
		НВ 10.1	МРП як сукупність систем: певного соціокультурного змісту, змісту розвивальної міжособистісної взаємодії (+) і меншим чином змісту соціально-психологічного навчального простору та змісту психічної активності і самоактивності студента (-)	3
		НВ 10.2	Зміст МРП мало осмислюється з різних позицій (наука, мистецтво, ідеологія, віросповідання, виробництво, побут тощо) (-)	2
		НВ 10.3	Найявні різні системи кодування інформації (візуальна, термінологічна, графічна тощо), що спричинює розвиток єдиного комплексу образів, значень і смислів у мислєдїяльності студента (+)	4
		Всього балів (max 25)		
	Полїфункціональності	СЗ	МРП сприяє розвитку студента як суб'єкта, особистості (+) і меншим чином як індивідуальності та універсуму (-)	3
		ЗХ	Зміст підручника характеризується завершеною сукупністю взаємозалежних навчальних, виховних, освітніх і самореалізаційних ритмів (впливів) (+)	4
		НВ 11.1	МРП як носій вітакультурного досвіду; організатор процесів самонавчання і самовиховання; засіб долучення до безперервного культуротворення; чинник розвитку психодуховних процесів (+) і меншим чином станів, властивостей і тенденцій (-);	4
		НВ 11.2	Наповнення навчальної книжки частково стимулює розвиток позитивної Я-концепції студента (+)	3
		НВ 11.3	МРП організовує навчання за окремими функціональними блоками і головно виконує мотиваційну, інформаційну, координаційну, діагностичну, нормотворчу і світоглядну функції (+)	4
		Всього балів (max 25)		
	Рекурсивності	СЗ	МРП є рекурсивною, саморозвивальною мультисистемною, що здатна породжувати нові системи як об'єктивного плану (створення авторських зразків МРП), так і суб'єктивного (ідеї, образи тощо), котрі можуть розвиватися за автономними законами (+)	4
		ЗХ	Зміст стимулює процеси формування та розв'язання навчальних проблемних ситуацій, постановки проблем і власних гіпотез (+)	3
		НВ 12.1	МРП через різні форми самоактивності студента (практична дія, конфлікти, співробітництво тощо) спричинюють його саморозвиток як особистості (+) й почасти як індивідуальності (-)	3
НВ 12.2		Зміст і структура навчальної книги лише частково стимулює самостійне прийняття рішень наступником щодо стратегії і тактики власної освітньої діяльності (-)	2	
НВ 12.3		Культурно-психологічний простір розвивальної взаємодії осмислюється суб'єктивно, полімотиваційно і мультидіалогічно (+)	3	
Всього балів (max 25)			15	
Разом балів (max 75)			51	
Загальна сума балів (max 300)			188	

оцінки) критеріальних вимог до 60 параметрів-характеристик інноваційного підручника. Відтак експерт, ґрунтовно проаналізувавши сторінки МРП і відшукавши ознаки, що відповідають вимогам кожного з дванадцяти принципів, має письмово зафіксувати їх у відповідному рядку таблиці й поставити знак (“+”), або ж, за їх відсутності, внести відповідні нотатки і позначку (“-”). Ці конкретно-змістові примітки-показники обґрунтовують присвоєння тієї чи іншої бальної оцінки та сприяють об’єктивності експертного рішення. У такий спосіб кожна бальна оцінка аргументується, глибоко рефлексується експертом і налаштовує його на оптимальний процедурний еталон у здійсненні мислеоцінювальної діяльності.

Такий комплексний метод оцінювання МРП дає змогу охарактеризувати рівень його якості одним *узагальненим кількісним показником*. Для цього всі параметри якості приведені у співмірний вигляд шляхом використання бальної системи оцінок. Отож, чим більша кількість плюсів у певному рядку таблиці, тим вищий бал стоятиме у її крайній правій комірці. Міру ж виконання психодидактичних вимог встановлюють шляхом присвоєння адекватних балів (від 0 до 5). Крім того, одержані результати підлягають уточненню за допомогою введення *корекційних коефіцієнтів*, котрі ранжують загальноосвітні принципи за рівнем вагомості і позитивно впливають на достовірність підсумкової оцінки якості МРП. Критерієм підбору того чи іншого корекційного коефіцієнту є розмежування 12 похідних принципів на три групи (змістові, процедурні, формотвірні).

Зафіксовані в таблиці 1 результати переносяться кожним експертом в інтегровану *таблицю 2*, що максимально компактно відображає (у балах і %) *загальний коефіцієнт розвиткової якості* навчальної книжки. При цьому останній є результуючим числом, що охоплює суму балів (має 600) окремих коефіцієнтів кожного із чотирьох загальноосвітніх принципів. На основі узагальненого показника робиться висновок щодо доцільності апробації та подальшого використання конкретного МРП у системі навчальної практики.

У підсумковій таблиці всього один раз зустрічається оцінка “0” і сім раз оцінка “1” (із 60 можливих), що вказує на достатньо задовільне виконання більшості вимог та переважно оптимальну презентацію навчального змісту МРП у різних системах кодування інформації. Крім

того, у допустимому діапазоні (від 58,7% до 71,5%) розташовується повнота реалізації усіх загальноосвітніх принципів, а сукупний коефіцієнт розвитковості експертowanego МРП становить 66,0 %. Відтак цей підручник можна вважати високоінноваційним, оскільки він характеризується достатнім рівнем реалізації критеріальної ознаки, умовний діапазон виконання котрої становить 61 – 80 балів, що еквівалентно оцінці “4” за п’ятибальною шкалою оцінювання (*табл. 3*). Це вказує на те, що даний МРП є дієвим засобом саморозвитку, самоуправління і самотворення студентів як суб’єктів вчинково-освітніх дій і вітакультурних звершень.

Відтак експерт у ході своєї діяльності здійснює низку вимірювань-процедур, з допомогою котрих аналізований об’єкт порівнюється з певним еталоном й одержує числове вираження у певному масштабі. При цьому результати вимірювання співвідносяться за встановленими правилами з певною шкалою (в даному випадку шестибальною), тобто чіткими емпіричними індикаторами чи зовнішніми ознаками тих властивостей об’єкта, що розташовані в континуумі (дуже високий, високий, середній, низький, дуже низький, критеріальна ознака відсутня) [3, с. 36].

Водночас внаслідок варіювання компетентності експертів (стаж, кваліфікація, науковий ступінь тощо) важко домогтися зіставленості, стійкості та відтворюваності результатів, тому під час нашого дослідження одні й ті ж процедури визначення психологічних властивостей МРП проводили різні дослідники, результати яких у подальшому порівнювалися. Для цього використано форму відкритої дискусії, що відбувалася на засіданні експертно-ліцензійної групи за методом “узгоджувальної комісії” задля вироблення остаточного колегіального професійного рішення-висновку щодо якості інноваційного програмово-методичного засобу. Дискусія проводиться у випадку виявлення в процесі підсумкового порівняльного аналізу суттєвих розходжень між індивідуальними результатами одержаними окремими експертами. Таким чином встановлюються відмінності в деяких суб’єктивних оцінкових судженнях експертів (*табл. 4*), спрямовується русло фахової дискусії та задається вектор колегіального обговорення способів вирішення суперечливих питань [5, с. 117].

Експертиза як науково виважене дослідження МРП з чітко визначених професійних

Таблиця 2

Психодидактична експертиза якості рукопису МРП

Автор: д.психол.н., проф. Фурман А.В.

Навчальний курс: Методологія наукових досліджень (5 курс)

Періоди модульно-розвивального циклу: пізнавально-інформаційний, нормативно-регуляційний, ціннісно-рефлексивний, духовно-креативний.

Експерти: д.е.н., проф. Савельєв Є.В., к.психол.н., доц. Ребуха Л.З., заступник начальника навчально-методичного відділу РВНЗ „КГУ” (м. Ялта) Гірняк Г.С.

Дата заповнення таблиці-анкети: 14 лютого 2008 року

№ п/п	Принципи проектування соціально-культурно-психологічного змісту МРП	Параметри оцінювання	Шкала оцінювання, бали і рівень						Бали	Кор. коеф.	Σ
			5 – дуже високий	4 – високий	3 – середній	2 – низький	1 – дуже низький	0 – ознака відсутня			
1	Історичності	СЗ					+		8	1	8
		ЗХ					+				
		НВ 1.1			+						
		НВ 1.2				+					
		НВ 1.3					+				
2	Рефлексивності	СЗ					+		16	2	32
		ЗХ			+						
		НВ 2.1		+							
		НВ 2.2	+								
		НВ 2.3			+						
3	Адекватності	СЗ			+				16	3	48
		ЗХ					+				
		НВ 3.1	+								
		НВ 3.2			+						
		НВ 3.3		+							
Принцип ментальності (max 150 балів), всього балів – 88 (58,7 %)											
4	Гуманності	СЗ			+				16	2	32
		ЗХ	+								
		НВ 4.1			+						
		НВ 4.2			+						
		НВ 4.3				+					
5	Доступності	СЗ			+				18	2	36
		ЗХ			+						
		НВ 5.1		+							
		НВ 5.2		+							
		НВ 5.3		+							

Продовження таблиці 2

№ п/п	Принципи проектування соціально-культурно-психологічного змісту МРП	Параметри оцінювання	Шкала оцінювання, бали і рівень						Бали	Кор. коеф.	Σ
			5 – дуже високий	4 – високий	3 – середній	2 – низький	1 – дуже низький	0 – ознака відсутня			
6	Причетності	СЗ			+				10	1	10
		ЗХ		+							
		НВ 6.1					+				
		НВ 6.2						+			
		НВ 6.3				+					
Принцип духовності (має 125 балів), всього балів – 78 (62,4 %)											
7	Змістовності	СЗ		+					20	3	60
		ЗХ		+							
		НВ 7.1	+								
		НВ 7.2	+								
		НВ 7.3				+					
8	Формовідповідності	СЗ			+				17	3	51
		ЗХ	+								
		НВ 8.1			+						
		НВ 8.2			+						
		НВ 8.3			+						
9	Динамічності	СЗ		+					16	2	32
		ЗХ				+					
		НВ 9.1					+				
		НВ 9.2		+							
		НВ 9.3	+								
Принцип розвитковості (має 200 балів), всього балів – 143 (71,5 %)											
10	Метасистемності	СЗ		+					18	2	36
		ЗХ	+								
		НВ 10.1			+						
		НВ 10.2				+					
		НВ 10.3		+							

позицій (принципи, параметри, критерії, вимоги, показники) потребує не лише методологічної та психологічної компетентності членів експертно-ліцензійної групи, а й особистої готовності останніх дослухатися до аргументів і доказів колег, здатності обстоювати власні самодостатні судження про якість інноваційної книжки і водночас досягати консенсусу у складних проблемно-конфліктних ситуаціях групової мислекомунікації. У нашому випадку (див. *табл. 4*) найбільша розбіжність між

оцінками трьох експертів становить 8% (69,6–77,6%). Проте беручи до уваги те, що всі загальноосвітні принципи містять по п'ятнадцять параметрів-характеристик, котрі оцінюються за шестибальною шкалою (0–5 балів), зазначену похибку можна вважати незначною. Окрім того, наявна різниця мінімально впливає на підсумкову оцінку якості підручника, оскільки максимальне відхилення між результатом одержаним експертом № 2 (66,0%) та усередненим розрахунковим показником якості

Таблиця 3
Шкала експертного оцінювання якості змісту та структури МРП за ступенем виконання психолого-педагогічних вимог проблемно-модульного підручника (за А.В. Фурманом)

Оцінка в балах	Рівень наявності критеріальної ознаки та його загальна характеристика	Умовний діапазон процентильного виконання критеріальної ознаки	Рівень інноваційності МРП у контексті дотримання принципів, критеріїв, вимог і параметрів проблемно-модульної системи підручника	Загальний висновок щодо якості підручника [2, с. 84].
„5”	Дуже високий: окреслює максимально повне, оптимально можливе проникнення експертного критерію у завдання, зміст, структуру, оформлення та технологію використання МРП	81 – 100	Повно інноваційний підручник, створений у системі фундаментального соціально-психологічного експерименту, пройшов належну науково-практичну апробацію і продемонстрував свою реальну ефективність	Підручник можна використовувати у ВНЗ як основний без доопрацювання
„4”	Високий: визначає достатньо високу присутність критеріальної ознаки на сторінках МРП, яку, проте, не можна вважати оптимально довершеною	61 – 80	Високоінноваційний, створений у системі фундаментального експерименту, однак не пройшов належної науково-практичної апробації та вдосконалення за результатами досвідного використання	МРП можна використовувати у ВНЗ як основний після доопрацювання
„3”	Середній: характеризує посереднє, або так зване „половинне” виконання кожної окремої вимоги принципів проектування МРП, коли критерій хоч і присутній, але неповно, не наскрізно	41 – 60	Посередньо інноваційний, здебільшого перший та другий пробірні варіанти рукописних МРП, що створені на етапі започаткування фундаментального експерименту і неадаптовані до інноваційних умов навчання	Підручник можна використовувати у ВНЗ як допоміжний без доопрацювання
„2”	Низький: свідчить про досить незначну (часто формальну) наявність критеріальної ознаки, її апроективний й безсистемний характер чи несуттєву вираженість на сторінках МРП	21 – 40	Частково інноваційний, авторська версія МРП, котрий створений та апробується викладачами поза системою фундаментального експериментування і є спробою окремих педагогів досвідним шляхом скопіювати розвивальний підручник	МРП можна використовувати у ВНЗ як допоміжний після доопрацювання
„1”	Дуже низький: вказує на майже цілковиту відсутність критеріальної ознаки, або її край фрагментарну (ситуативну) наявність, нормативну невизначеність	1 – 20	Пересічно-анахронічний, розроблений на основі застарілих принципів і вимог пізнавально-інформаційної системи підручника	Підручник потребує суттєвого доопрацювання і повторної експертизи
„0”	Критеріальна ознака відсутня загалом	0	Книжка не є підручником за завданнями, змістом, структурою та поліграфічним оформленням	Книгу не можна застосовувати у ВНЗ

Таблиця 4

Розрахунок підсумкових показників і визначення загальної якості МРП
за оцінками трьох експертів

Загальноосвітні принципи проектування змісту і структури МРП	Оцінки виставлені експертами						Середньо-арифметична оцінка (Δ)	
	Експерт № 1		Експерт № 2		Експерт № 3			
	бали	%	бали	%	бали	%	бали	%
Ментальності	93	62,0	88	58,7	90	60,0	90,33	60,22
Духовності	84	67,2	78	62,4	76	60,8	79,33	63,46
Розвитковості	156	78,0	143	71,5	151	75,5	150,0	75,0
Модульності	96	76,8	87	69,6	97	77,6	93,33	74,66
Загальна якість підручника (max 600 балів)							413	68,83

змісту і структури МРП (68,83%) становить лише 2,83%.

Підсумкові результати експертизи змісту і структури МРП, що зафіксовані у таблиці 2, подаються у формі кругової діаграми, котра є графічним вираженням його якості (рис. 1). Коло розбите 12 променями із масштабною (відсотковою) шкалою, кожен з яких відповідає одному із похідних принципів проектування МРП, котрі, зі свого боку, об'єднуються в 4 загальноосвітні принципи. Відклавши на кожному із радіальних відрізків позначки відсоткового виразу рівня реалізації вимог кожного із принципів і з'єднавши їх послідовно між собою, дослідник отримує візуалізовану поверхню, розміри, форма і розташування котрої дають змогу наочно продемонструвати якість навчальної книжки. У випадку переважання високих оцінок якості новоствореного МРП контури діаграми межують із зовнішнім колом, що свідчить про його значний розвитковий потенціал. За альтернативних обставин, вони пересікають межі центральних двох кіл (що еквівалентно 0–20% реалізації вимог принципу) і підручник визнається непридатним для використання.

Порівняльний аналіз значної кількості експертіваних підручників можна здійснити за допомогою таблиці зведених результатів (табл. 5), в основу котрої закладена порядкова (рангова) шкала. Здобуті усереднені показники вказують на рівень реальних досягнень різних авторів у сфері проектування і досвідного створення МРП. Коефіцієнт розвитку семи рукописів МРП, котрі розроб-

лені під нашим керівництвом викладачами-дослідниками двох ВНЗ, становить 367,61 бала (61,26%). Це свідчить про високий потенціал експертіваних МРП як ефективних засобів моделювання розвивального, особистісно зорієнтованого навчального процесу та високо-

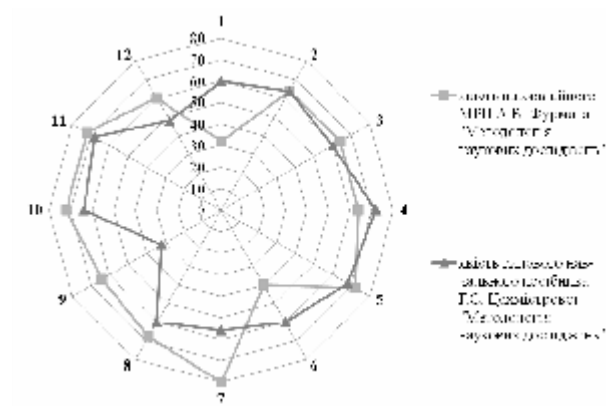

Рис. 1.
Порівняльна діаграма якості навчальних книг (типової та інноваційної):

Принципи проектування соціально-культурно-психологічного змісту і структури навчальних книг: 1 – історичності; 2 – рефлексивності; 3 – адекватності; 4 – гуманності; 5 – доступності; 6 – причетності; 7 – змістовності; 8 – формовідповідності; 9 – динамічності; 10 – метасистемності; 11 – поліфункціональності; 12 – рекурсивності.

Рівень наявності критеріальної ознаки та умовний діапазон її процентильного виконання: дуже високий (81-100%); високий (61-80%); середній (41-60%); низький (21-40%); дуже низький (1-20%); критеріальна ознака відсутня (0%).

Таблиця 5
Рейтинговий аналіз рукописів МРП розроблених викладачами Тернопільського національного економічного університету та РВНЗ "Кримський гуманітарний університет" (м. Ялта)

Рейтингова позиція МРП	Автор МРП	Наукова ступінь чи посада	Навчальний предмет	Назва підручника чи його фрагменту, присвяченому окремому змістовому модулю	Курс	Загальноосвітні принципи (у балах і відсотках)				Загальна сума балів (max 600)	Коефіцієнт розв'язковості, %
						Ментальності (max 150)	Духовності (max 125)	Розв'язковості (max 200)	Модульності (max 125)		
1	Фурман А.В.	д.психол.н.	Методологія наукових досліджень	Методологія наукових досліджень	5	90,33 (60,22%)	79,33 (63,46%)	150,0 (75,0%)	93,33 (74,66 %)	413	68,83
2	Гуменюк О.С., Фурман А.В.	д.психол.н., к.психол.н.	Психологія Я-концепції	Психологія Я-концепції	3	89,66 (59,77%)	84,0 (67,2%)	138,33 (69,17%)	84,66 (67,73%)	396,65	66,11
3	Гірняк А.Н.	к.психол.н.	Вікова та педагогічна психологія	Психокультурний розвиток як педагогічна категорія	3	93,0 (62,0%)	83,33 (66,7%)	126,33 (63,17%)	87,0 (69,6%)	389,66	64,94
4	Біскуп В.С.	викладач	Історія та георія соціології	Історія та теорія соціології	2	96,33 (64,2%)	78,0 (62,4%)	115,66 (57,83%)	75,0 (60,0%)	365	60,83
5	Буда Т.Й., Лазарук А.Ф.	к.е.н., викладач	Соціологія	Соціологія	1	87,33 (58,22%)	70,33 (56,3%)	122,0 (61,0%)	74,66 (59,73%)	354,3	59,05
6	Сівак С.С.	старший викладач	Організація та методи соціально-психологічної роботи	Організація та методи соціально-психологічної роботи	4	78,0 (52,0%)	68,66 (54,9%)	114,0 (57,0%)	69,0 (55,2%)	329,66	54,94
7	Бригадир М.Б.	к.психол.н.	Соціальна психологія	Психологія грошей	3	87,33 (58,22%)	70,0 (56,0%)	102,33 (51,16%)	65,33 (52,26%)	325	54,16
Середні показники якості											
						88,85 (59,23%)	76,23 (60,98%)	124,09 (62,05%)	78,43 (62,74%)	367,61	61,26

інноваційних інструментів налагодження безперервної розвивальної взаємодії у системі “викладач – МРП – студент”.

Заключним етапом психодидактичної експертизи підручника є оформлення на основі експертних висновків (чи експертних оцінок) узагальненого офіційного *акту (рецензії)* як документу встановленого зразка, в котрому у письмовій формі викладають аргументовані судження про системні та локальні переваги і недоліки аналізованої навчальної книги. У ньому обов'язково вказують зауваження до змісту і структури МРП та конкретні рекомендації щодо їх усунення (із зазначенням розділу, параграфа, пункту, номеру сторінки, абзацу, назви ілюстрації, таблиці, схеми тощо), а також окреслюють часовий інтервал, що надається авторові для здійснення корекційної роботи та подачі рукопису (за потреби) на повторну експертизу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Узагальнюючи процедурні особливості та етапи проведеної роботи, можна погодитися із твердженням, що експертиза як метод дослідження ще на стадії створення рукописів МРП (або окремих його компонентів) дає змогу виявити основні їх вади і вочевидь є менш матеріально затратною, аніж досвідна апробація в умовах освітньої практики ВНЗ. До ключових переваг застосованої експертної системи належать інваріантність, значна економія часу, простота та низька трудомісткість у використанні пропонованого експертного інструментарію, технологізованість, достовірність отримуваних результатів тощо [1, с. 170]. За цих обставин дослідник може із високою вірогідністю спрогнозувати психодидактичну ефективність новоствореного МРП, а відтак й потенційну навчальну успішність студентів ще до безпосереднього випробовування підручника. Крім того, одержані результати експертизи допомагають досліднику рефлексивно визначитися стосовно цілей і завдань подальшого розгортання психолого-педагогічного експерименту, спрямованого на підсумкове визначення ефективності інноваційної книжки за реальних умов її застосування в навчальному процесі ВНЗ.

Однак визначення загальної ефективності МРП передбачає врахування не лише об'єктивних показників його якості, що одержу-

ються за допомогою психолого-педагогічної експертизи, а й дослідження ефективності застосування цього інноваційного психодидактичного інструментарію суб'єктами освітнього процесу під час лекційних і практичних занять. Таким чином з'ясовується вплив МРП на рівень проектного втілення розвивального освітнього простору на заняттях у ВНЗ. Адже саме навчальна книга значною мірою організовує культуротворчу дію навчального, виховного, освітнього і самореалізаційного ритмів й конструє механізми актуальної паритетної взаємодії у системі “викладач – МРП – студенти”, що й буде предметом нашого подальшого дослідження.

1. *Гіряк А.Н.* Психологічне обґрунтування змісту і структури модульно-розвивального підручника для середньої загальноосвітньої школи: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Гіряк Андрій Несторович. – Тернопіль, 2007. – 289 с.

2. *Жосан О.Е.* Підготовка вчителів до апробації шкільної навчальної літератури : [навч.-метод. посіб. для сист. післядипл. освіти] / О. Е. Жосан. – Кіровоград : Вид-во КОІППО ім. Василя Сухомлинського, 2009. – 122 с.

3. *Миронова М.В.* Психология и социология чтения : [учеб. пособие для студ. 3 курса специальности 021500 “Издательское дело и редактирование”] / Миронова М. В. – Ульяновск : УлГТУ, 2003. – 67 с.

4. *Николюк О.В.* Удосконалення нормативно-правової бази створення сучасної навчальної літератури / О. В. Николюк // Стан і перспективи апробації шкільної навчальної літератури : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., 28–29 жовтня 2009 р. : тези доп. – Кіровоград, 2009. – С. 20–25.

5. *Фурман А.В.* Психодидактична експертиза модульно-розвивальних підручників : [монографія] / А.В. Фурман, А.Н. Гіряк. – Тернопіль : ТНЕУ, Економічна думка, 2009. – 312 с.

6. *Фурман А.В.* Теорія і практика розвивального підручника : [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 288 с.

7. *Чепелева Н.В.* Технології читання / Наталія Василівна Чепелева. – К. : Главник, 2004. – 96 с.

АНОТАЦІЯ

Гіряк Галина Степанівна.

Експертно-психологічне дослідження якості модульно-розвивального підручника як центрального компонента навчально-книжкового комплексу.

У статті представлено оргтехнологічну модель комплексної психолого-дидактичної експертизи інноваційних підручників для системи вищої освіти, розкрито специфіку параметрично-критеріального поля оцінювання навчальної книжки, а також висвітлено емпіричні результати досвідної апробації обстоюваної експертної системи.

Ключові слова: навчально-книжковий комплекс, науково-методологічна експертиза, модульно-розвивальний підручник, параметри, показники якості, критерії оцінювання, процедура, експертно-ліцензійна група, коефіцієнт розвитковості.

критерии оценивания, процедура, экспертно-лицензионная группа, коэффициент потенциального развития.

АННОТАЦІЯ

Гірняк Галина Степановна.

Експертно-психологічне дослідження якості модульно-розвиваючого учебника як центрального компонента учебно-книжного комплексу.

В статті представлено оргтехнологічну модель комплексної психолого-дидактичної експертизи інноваційних учебників для системи вищого образования, раскрыта специфика параметрически-критеріального поля оцінювання учебної книги, а также освещены эмпирические результаты опытной апробации предлагаемой експертної системи.

Ключевые слова: учебно-книжный комплекс, научно-методологическая експертиза, модульно-развивающий учебник, параметры, показатели качества,

ANNOTATION

Girniak Halyna.

Expert-Psychological Investigation of the Quality of Module-Developing Textbook as Central Component of Training-Book Complex.

The article presents the orgtechnological model of complex psychological-didactical expertise of innovation textbooks for the system of higher education, the specific feature of parametrical-criterial field of a textbook's evaluation has been revealed, and the empiric results of experience approbation of expert system which is being substantiated have been enlightened.

Key words: training-book complex, scientific-methodological expertise, module-developing textbook, parameters, indicators of quality, criteria of evaluation, procedure, expert-license group, coefficient of development. .

Надійшла до редакції 03.10.2011.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Основы теории та методології соціальної роботи : підручник / Л.М. Дунаєва та ін. — Одеса. : ВМВ, 2011. — 389 с.

У сучасній Україні створено розгалужену мережу державних соціальних служб, які надають різноманітну допомогу людям так званої групи ризику, які в різних кризових ситуаціях потребують комплексної психолого-медико-соціальної підтримки.

Розгалужена мережа соціальних служб для підлітків та молоді формується під егідою комітетів у справах сім'ї, молоді та спорту, а так само в системі народної освіти. Таким чином, інтенсивного розвитку системи державної соціальної допомоги населенню гостро потребує широкий загал професійно підготовлених соціальних працівників, а також вимагає навчально-методичного забезпечення їх повсякденної діяльності.

Підручник "Основы теории і методології соціальної роботи" підготовлений групою авторів, котрі працюють у сфері підготовки соціальних працівників, мають досвід практичної роботи у соціальних службах і працюють консультантами у системі надання соціально-психологічних послуг.